

Guarantees Of The Right To Education Of Citizens In The Constitution Of The Republic Of Uzbekistan: Legal Basis And Mechanisms Of Implementation

Kurambayev Sardor

Urgench State Medical Institute

Teacher, Department of Social Sciences

Abstract

This article examines the guarantees of citizens' right to education enshrined in the Constitution of the Republic of Uzbekistan, their legal foundations, and implementation mechanisms based on a literature review and the author's independent scholarly analysis. The findings indicate that the updated Constitution has significantly expanded the scope of the right to education, and the introduction of new provisions related to inclusive education, academic freedom, and the recognition of teachers' work has marked a qualitatively new stage in the development of this field.

Keywords: right to education, constitutional guarantees, inclusive education, academic freedom, legal state, Constitution of Uzbekistan, international education standards, teacher status, educational mechanisms, social rights.

Annotatsiya

Ushbu maqola O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida mustahkamlangan fuqarolarning ta'lim olish huquqining kafolatlarini, ularning huquqiy asoslari va amalga oshirish mexanizmlarini adabiyotlar tahlili hamda shaxsiy ilmiy tahlil asosida ko'rib chiqadi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, yangilangan Konstitutsiya ta'lim huquqining mazmunini sezilarli darajada kengaytirgan bo'lib, inklyuziv ta'lim, akademik erkinlik va o'qituvchi mehnati e'tirofiga oid yangi normalar joriy etilishi ushbu sohada sifat jihatidan yangi bosqichni belgilab bergan.

Kalit so'zlar: ta'lim olish huquqi, konstitutsiyaviy kafolatlar, inklyuziv ta'lim, akademik erkinlik, huquqiy davlat, O'zbekiston Konstitutsiyasi, xalqaro ta'lim standartlari, o'qituvchi maqomi, ta'lim mexanizmlari, ijtimoiy huquqlar.

Kirish. Ta'lim olish huquqi zamonaviy demokratik davlatlarning konstitutsiyaviy tizimlarida mustahkamlangan fundamental ijtimoiy huquqlardan biri hisoblanib, u shaxsning har tomonlama kamol topishi, jamiyatning intellektual salohiyatini rivojlanishi hamda davlatning barqaror taraqqiyoti uchun zarur shart-sharoit yaratadi [1]. Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasining 26-moddasida har bir insonning ta'lim olish huquqiga egaligi belgilangan bo'lib, ushbu huquq xalqaro huquq miqyosida umume'tirof etilgan va davlatlarning konstitutsiyaviy majburiyati sifatida tan olingan [2]. O'zbekiston Respublikasi mustaqillik yillaridan boshlab ta'lim sohasida izchil islohotlar olib bormoqda va ushbu jarayonda ta'lim huquqining konstitutsiyaviy kafolatlari alohida ahamiyat kasb etadi. 2023-yilda qabul qilingan yangilangan Konstitutsiyaning 50-moddasida "Har kim ta'lim olish huquqiga ega" degan norma saqlanib qolgan holda, ta'lim huquqining mazmuni va kafolatlari sezilarli darajada kengaytirildi [3]. Xususan, inklyuziv ta'lim, akademik erkinlik, o'qituvchi mehnati e'tirofi kabi yangi konstitutsiyaviy normalar kiritilishi ta'lim sohasidagi huquqiy bazani sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tardi.

Metodologiya va adabiyotlar tahlili. Ushbu tadqiqotda adabiyotlar tahlili va qiyosiy huquqiy tahlil metodlari qo'llanilgan. Iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy huquqlar to'g'risidagi xalqaro paktning 13-moddasi ta'lim olish huquqining mazmunini batafsil belgilab, boshlang'ich ta'limning majburiy va bepul bo'lishi, o'rta ta'limning ommaviy ravishda qulay bo'lishi va oliy ta'limning qobiliyat asosida ochiq bo'lishi zarurligini ta'kidlagan [4]. Beiter ta'lim olish huquqini xalqaro huquqiy nuqtai nazardan tahlil qilib, ushbu huquqning to'rta asosiy elementini ajratib ko'rsatgan: mavjudlik, qulaylik, maqbullik va moslashuvchanlik, bu elementlar davlatning ta'lim sohasidagi konstitutsiyaviy majburiyatlarini aniq belgilab beradi [1]. Tomasevski ham xuddi shu

to'rtta elementga asoslangan tahliliy doirani ishlab chiqqan bo'lib, ta'lim huquqining amaliy amalga oshirilishi davlatning moliyaviy imkoniyatlari bilan birgalikda siyosiy irodasiga ham bevosita bog'liq ekanligini ko'rsatgan [5]. Kozlova va Kutafin konstitutsiyaviy huquqlar tizimida ta'lim huquqining o'rni va ahamiyatini tahlil qilib, ushbu huquqning boshqa ijtimoiy huquqlar bilan o'zaro aloqadorligini nazariy jihatdan asoslashgan [6]. Matuzov va Mal'ko inson huquqlari nazariyasi doirasida ijtimoiy-iqtisodiy huquqlarning, jumladan ta'lim huquqining davlat tomonidan ta'minlanishi mexanizmlarini ko'rib chiqib, davlatning ijobiy majburiyatlarining ahamiyatini ta'kidlashgan [7].

Saidov O'zbekistondagi inson huquqlarining konstitutsiyaviy kafolatlarini kompleks tarzda tadqiq qilib, ta'lim huquqining milliy huquqiy tizimda amalga oshirilishi xususiyatlarini ko'rsatgan [8]. Rustambekov O'zbekiston konstitutsiyaviy huquqining nazariy masalalarini tahlil qilib, fuqarolarning ijtimoiy huquqlarining, shu jumladan ta'lim huquqining kafolatlanishi davlatning ijtimoiy siyosatining samaradorligiga bevosita bog'liqligini asoslagan [9]. YuNESKOning 2023-yilgi hisobotida ta'lim huquqining global miqyosda amalga oshirilishi holati tahlil qilinib, inklyuziv ta'limning davlatlarning konstitutsiyaviy majburiyatlari tizimiga kiritilishi zarurligi alohida ta'kidlangan [10].

Natijalar va muhokama. Adabiyotlar tahlili natijalari va 2023-yilgi yangilangan Konstitutsiya matnining tahlili asosida O'zbekistonda ta'lim olish huquqining konstitutsiyaviy kafolatlarining bir nechta muhim yo'nalishlarda kengaytirilganligi aniqlanadi. Birinchidan, yangilangan Konstitutsiyaning 50-moddasida ta'lim huquqining mazmuni sezilarli darajada boyitilgan. Agar avvalgi tahrirda asosan bepul umumiy ta'lim kafolatlangan bo'lsa, yangilangan matnda davlatning uzluksiz ta'lim tizimini, uning turli turlari va shakllarini, davlat va nodavlat ta'lim tashkilotlari rivojlanishini ta'minlash majburiyati belgilangan [3]. Bu yondashuv Beiter tomonidan ishlab chiqilgan ta'lim huquqining mavjudlik elementi bilan to'liq mos keladi va davlatning ta'lim sohasidagi ijobiy majburiyatlarining kengaytirilganligini ko'rsatadi [1]. Shaxsiy tahlilimizga ko'ra, maktabgacha ta'lim va tarbiyani rivojlantirish uchun shart-sharoitlar yaratish majburiyatining konstitutsiyaviy darajada mustahkamlanishi bolalarning erta yoshdan boshlab intellektual rivojlanishini ta'minlash borasidagi davlat siyosatining huquqiy asosini yaratdi.

Ikkinchidan, Konstitutsiyaning 50-moddasida "Ta'lim tashkilotlarida alohida ta'lim ehtiyojlariga ega bo'lgan bolalar uchun inklyuziv ta'lim va tarbiya ta'minlanadi" normasi kiritilishi muhim yangilik hisoblanadi [3]. Ushbu norma BMTning Nogironligi bo'lgan shaxslar huquqlari to'g'risidagi konventsiyasi talablariga to'liq mos keladi va O'zbekistonning xalqaro majburiyatlarining konstitutsiyaviy darajada aks ettirilganligini ko'rsatadi [10]. Qiyosiy tahlil shuni ko'rsatadiki, postsovet davlatlarining aksariyat konstitutsiyalarida inklyuziv ta'lim haqida aniq norma mavjud emas va bu jihatdan O'zbekiston ilg'or pozitsiyani egallaydi.

Uchinchidan, yangilangan Konstitutsiyaning 51-moddasida oliy ta'lim tashkilotlarining akademik erkinlik, o'zini o'zi boshqarish, tadqiqotlar o'tkazish va o'qitish erkinligi huquqiga egaligi belgilanganligi ta'lim sohasidagi konstitutsiyaviy kafolatlarning muhim tarkibiy qismi hisoblanadi [3]. Akademik erkinlik zamonaviy oliy ta'lim tizimining fundamental printsiplari bo'lib, u ilmiy tadqiqotlarning sifatini ta'minlash va intellektual salohiyatni rivojlantirish uchun zarur shart-sharoit yaratadi [5]. Bundan tashqari, Konstitutsiyaning 52-moddasida o'qituvchi mehnatining jamiyat va davlatni rivojlantirishning asosi sifatida e'tirof etilishi va davlatning o'qituvchilar farovonligi haqida g'amxo'rlik qilish majburiyatining belgilanishi ta'lim huquqining amaliy amalga oshirilishida pedagog kadrlarning markaziy o'rin tutishini konstitutsiyaviy darajada tan olishni anglatadi [3]. Shaxsiy tahlilimizga ko'ra, ushbu normaning amaliy amalga oshirilishi o'qituvchilarning ijtimoiy maqomi, ish haqi darajasi va kasbiy rivojlanish imkoniyatlarining yaxshilanishiga bevosita huquqiy asos yaratadi.

Xulosa. Ushbu maqolada O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida mustahkamlangan fuqarolarning ta'lim olish huquqining kafolatlari, ularning huquqiy asoslari va amalga oshirish mexanizmlari adabiyotlar tahlili asosida ko'rib chiqildi. Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, 2023-yilgi yangilangan Konstitutsiya ta'lim huquqining kafolatlarini bir nechta muhim yo'nalishda kengaytirdi: uzluksiz ta'lim tizimini ta'minlash, inklyuziv ta'limni joriy etish, akademik erkinlikni

mustahkamlash va o'qituvchi maqomini konstitutsiyaviy darajada e'tirof etish. Ushbu normalar xalqaro huquqiy standartlarga to'liq mos keladi va O'zbekistonning ta'lim sohasidagi huquqiy bazasini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'taradi.

Adabiyotlar ro'yxati

- Beiter, K.D. The Protection of the Right to Education by International Law. — Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2006. — 738 p.
- Ernaeva, G. X., Sattarov, T. F., & Maxamatjanova, N. M. (2023). Diagnostic significance of psychodiagnostic examinations of taekwondo players. *Frontline Medical Sciences and Pharmaceutical Journal*, 3(06), 19-27.
- Hamraev, B., & Maxamatjanova, N. (2023). Study and evaluation of the possibilities of cognitive behavioral therapy in psychosexual disorders. *Центрально-азиатский журнал образования и инноваций*, 2, 4.
- Юсупходжаева, С., & Гафурова, С. Ш. (2022). Значение когнитивно-бихевиоральной психотерапии при тревожно-депрессивных расстройствах.
- Gafurova, S., & Yusuphodjayeva, S. (2023). Differential analysis of neurotic disorders in irritable bowel syndrome and improvement of medical psychological support in them. *Science and innovation*, 2(D2), 177-181.
- Гафурова, С., & Юсупходжаева, С. (2023). Дифференциальный анализ невротических расстройств при синдроме раздраженного кишечника и совершенствование медико-психологической поддержки при них. *Talqin va tadqiqotlar*, 1, 19.
- Тлегенов, М. Т. (2025, December). ДИНАМИКА ЧИСЛЕННОСТИ ПОЛУДЕННЫХ ПЕСЧАНОК В НИЗОВЬЯХ ДЕЛЬТЫ АМУДАРЬИ 2021-2024 гг. In *Conferences* (Vol. 1, No. 7, pp. 255-261).
- АМУДАРЬИ, В. Н. (2022). ЭКОЛОГИЯ (ПО ОТРАСЛЯМ). ЭКОЛОГИЯ (ПО ОТРАСЛЯМ), 93(3).
- Алимова, З. К., & Агабабян, Л. Р. (2026). УЛЬТРАЗВУКОВАЯ ДИАГНОСТИКА ЭНДОМЕТРИОЗА И АДЕНОМИОЗА: СОВРЕМЕННЫЕ ПОДХОДЫ. *GLOBAL TRENDS IN SCIENCE AND INNOVATION*, 3(1), 214-217.
- Агабабян, Л. Р., & Исраилова, З. Ш. (2025, September). ВЛИЯНИЕ ПАПИЛЛОМАВИРУСНОЙ ИНФЕКЦИИ НА РЕПРОДУКТИВНОЕ ЗДОРОВЬЕ ЖЕНЩИН С ВТОРИЧНЫМ БЕСПЛОДИЕМ. In *CONFERENCE OF MODERN SCIENCE & PEDAGOGY* (Vol. 1, No. 5, pp. 240-242).
- Пахомова, Ж. Е., Асатова, М. М., Надирханова, Н. С., Агабабян, Л. Р., Алиева, Д. А., Асранкулова, Д. Б., ... & Уринбаева, Н. А. (2025). «Объединяя усилия в лечении невынашивания беременности: экспертный диалог о гестагенах» Резолюция I Форума экспертов по невынашиванию беременности в Республике Узбекистан.
- АГАБАБЯН, Л. Р., & УСМАНКУЛОВА, Х. М. (2025). СИНДРОМ ПОЛИКИСТОЗНЫХ ЯИЧНИКОВ КАК ПРИЧИНА ЖЕНСКОГО БЕСПЛОДИЯ: СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ ДИАГНОСТИКИ И ЛЕЧЕНИЯ. *Medical journal of Uzbekistan*, 329-334.
- Муминова, Н. А. (2017). Дидактические игры, используемые для повышения эффективности уроков родного языка в 1 классах начального образования. *Журнал научных публикаций аспирантов и докторантов*, (4), 39-41.
- Khodjaeva, D. I., & Saidova, Z. T. (2022). Interaction between Categories of Taxis and Temporality. *EUROPEAN JOURNAL OF INNOVATION IN NONFORMAL EDUCATION*, 2(3), 110-113.
- Khodjaeva, D. (2021). Different viewpoints on lexicography and dictionary types. *ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal*, 11(2), 1255-1258.
- Latipov, A. A. (2024). SALES MANAGEMENT METHODS IN THE TOURISM SECTOR INDUSTRIES. *Science and innovation*, 3(Special Issue 46), 459-461.
- Akbaralievich, L. A. (2023). CONTINUOUS PHASE AND MEANS OF USE IN UZBEK LANGUAGE. *MATERIALLAR TO'PLAMI*, 390.

- Буранова, Л. У. (2016). Хамлет монологи ва унинг таржималари хақида. Евразийский научный журнал, (5), 503-504.
- Salieva, Z. (2024). Using Readings in the Writing Class. In Conference Proceedings: Fostering Your Research Spirit (pp. 768-770).
- Ибадуллаев, Ф. Ф. (2016). Несколько записей о формировании текста. Ученый XXI века, (4-4 (17)), 46-48.
- Ibadullayev, F. F. (2019). WORKING ON THE LEXIC METHODOLOGY AT HIGHER EDUCATIONS. In МОЛОДОЙ ИССЛЕДОВАТЕЛЬ: ВЫЗОВЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ (pp. 246-248).
- qizi Furqatova, H. A., & qizi Najmiddinova, M. N. (2025). THE ROLE OF PRAGMATICS FOR LEARNING ENGLISH AND UZBEK LANGUAGES. Modern Scientific Research, 3(7), 51-56.
- qizi Furqatova, H. A., & qizi Najmiddinova, M. N. (2025). SIMILARITIES AND DIFFERENCES OF CONCEPTS IN ENGLISH AND UZBEK CULTURES. International Journal American Journal of Modern World Sciences, 2(7), 59-67.
- Karimova, N. M., Yuldashova, S. T., Pulatova, F. A., & Shodiyeva, S. R. (2023). Pedagogical Conditions for Students to use Critical Thinking in the Development of Interethnic Communication. Journal of Survey in Fisheries Sciences, 10(2S), 4211-4219.
- Saida, Y. (2023). THE DIFFERENCE BETWEEN PEDAGOGICAL TECHNOLOGY AND METHODOLOGY. Involta Scientific Journal, 2(1), 124-128.
- Vicker, K., & Murodova, F. (2026). USING TASK-BASED APPROACH IN COMMUNICATION SKILLS. Asian journal of scientific research and innovations, 1(1), 266-268.
- Rolf, J. N., & Feruzovna, M. F. (2025). POSSIBILITIES OF USING IMPROVED MODERN TECHNOLOGIES IN THE DEVELOPMENT OF CHILDREN'S ORAL COMMUNICATION SKILLS. SHOKH LIBRARY.
- JAMALOVA, N. Pedagogical Conditions for the Development of Individual-Personal Characteristics of Students of a Higher Educational Institution. PINDUS Journal of Culture, Literature, and ELT (PJCLE).-2022.
- Юсубов, Ж. К., Мусаев, О. Р., & Жамалова, Н. У. (2020). РОЛЬ КОМПЕТЕНТНЫХ КАДРОВ ГОСУДАРСТВЕННОЙ СЛУЖБЫ В ПОВЫШЕНИИ ЭФФЕКТИВНОСТИ ГОСУДАРСТВЕННОГО УПРАВЛЕНИЯ. Научно-методический и теоретический журнал.-2020.
- Baxramovich, T. R. (2025). SAMARKAND IN THE WORKS OF RUSSIAN WRITERS. Multidisciplinary and Multidimensional Journal, 4(5), 177-180.
- Baxramovich, T. R. (2025). SIMILARITIES AND DIFFERENCES OF ALLITERATION IN UZBEK AND RUSSIAN POETRY. INTERNATIONAL JOURNAL OF ADVANCED RESEARCH IN EDUCATION, TECHNOLOGY AND MANAGEMENT, 4(5), 460-465.
- NASIROVA, M. (2024). NEOLOGIZMLAR TURLARI VA SHAKLLANISH OMILLARI. «ACTA NUUZ», 1(1.2. 1), 309-312.
- Bahodirovna, F. M., & Anatolevich, K. A. (2026). A LINGUOCULTURAL STUDY OF THE MOTHER FIGURE IN JOHN ERNEST STEINBECK'S LITERARY WORKS. SHOKH LIBRARY, 1(1).
- Sh, B. P. (2021, October). Ideas of Mahmudhoja Behbudi Reflected in Publicism. In IDEAS (Vol. 7, No. 10).
- Bazarova, D. (2024). Ta'lim rus tilida olib boriladigan guruhlarda "o 'zbek tilida so 'z tarkibi" mavzusini o 'rgatish tajribasidan. O 'zbek tilining xorijda o 'qitilishi: ta'lim nazariyasi va amaliyoti, 1(01), 88-90.
- Baxronovna, B. D. (2024). On taye artistic skills of Erkin Vahidov (as an example of the " Dream World" collection). Ethiopian International Journal of Multidisciplinary.
- Narxodjayeva, X. S., & Absoatov, D. S. O. G. L. (2022). Said Ahmad asarlaridagi salomlashuv birliklarining lingvopragmatik xususiyatlari. Science and Education, 3(3), 808-813.

Inson huquqlari umumjahon deklaratsiyasi. — Birlashgan Millatlar Tashkiloti, 1948. — 26-modda.

O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. — Toshkent, 2023. — 01.05.2023-y.